

ASIL “GARİP”: ÂSAF HÂLET ÇELEBİ *

Ramazan GÜLENDAM **

ÖZET

Entelektüel açıdan Cumhuriyet Edebiyatı'nın en donanımlı şairlerinden biri olarak kabul edebileceğimiz Âsaf Hâlet Çelebi (1907-1958), hem Doğu kültüründen hem de Batı kültüründen yararlanmış ve bu nedenle, “melez” diye nitelenebilecek şiirlerini anlamak için nitelikli okur kitlesine ihtiyaç duyan bir sanatkârdır. “Hazır düşünce kalıpları”na sığmayacak eserlere imza atan Çelebi, yeterince anlaşılammış ve değeri sonradan fark edilmiş “farklı” bir mizaçtır. Biz bu çalışmada, modern şiirimizdeki icraatlarıyla çok ses getirmiş olan Garip akımıyla aynı dönemde şiirler kaleme alan ve farklı okumalarla tekrar üzerinde durulması gereken Çelebi'yi, “gariplik” kavramı etrafında değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Âsaf Hâlet Çelebi, modern Türk şiiri, gariplik.

THE REAL “STRANGER”: ÂSAF HÂLET ÇELEBİ

ABSTRACT

Asaf Halet Çelebi (1907-1958) is a major figure of modern Turkish literature. He studied at Galatasaray Lisesi and worked at Osmanlı Bankası, and the state marine lines agency (*Devlet Deniz Yolları İşletmesi*), and some libraries such as İstanbul University Library. In his

* Bu yazı, 9 Ekim 2008 tarihinde, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi'nce Âsaf Hâlet Çelebi'nin ölümünün 50. yılı anısına düzenlenen “Surrealist Mevlevî Âsaf Hâlet Çelebi” başlıklı panelde yapılan konuşmanın genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, rgulendam@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

youth, he was influenced by Ottoman court literature (*Divan Edebiyatı*). From 1937 onwards he used free form and adapted styles and techniques from Western poetry. His poems contain themes that harken to cultural ties to Persia and India. He brings out a new poetry style that based on knowledge and culture. Many of his poems seem to be ambiguous and a mystery formula. His has “different” style from other poets at his time. Therefore, we called him “*garip*” (stranger). In this study, we try to explain why we called him “stranger”.

Key Words: Âsaf Hâlet Çelebi, modern Turkish poetry, the term of “stranger”.

Bir zamanlar şiir matinelelerinde aranan ve ilgiyle dinlenen, edebiyatımızda “*kültür şairi*”, “*mistik şair*”, “*bobstil şair*” vs. gibi adlarla anılan, döneminin mizah ve hiciv dergilerinde kendisinden sıkça bahsedilen Âsaf Hâlet Çelebi’ye (1907-1958), ölümünden sonra yakın zamana kadar gereken ilgi gösterilmemiştir. Ancak, Türk edebiyatının unutulmuş değerlerinden biri kabul ettiğimiz Çelebi’ye karşı, 1980’li yıllardan ve özellikle de yoğun olarak 2000’li yılların başından itibaren vefa örneği sayılabilecek yayınların yapıldığına veya değişik programların düzenlendiğine şahit olmaktayız. Kurulduğundan beri çalışmalarıyla farklılığını hissettiren Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi’nin düzenlediği “*Sürrealist Mevlevi Âsaf Hâlet Çelebi*” başlıklı bu etkinlik de, takdirle karşılanması gereken vefa örneklerinden biridir. Bu nedenle, başta Prof. Talat Sait Halman ve yazdığı şiirlerle Âsaf Hâlet Çelebi’nin de dâhil olduğu “sahih” soy kütüğünün bir ferdi olan Hilmi Yavuz olmak üzere, bu programda emeği geçen herkese böyle bir paneli organize ettikleri teşekkür ederim.

Niçin “*garip*”tir Âsaf Hâlet? “*Garip*” sözcüğünün Türkçe sözlükteki bazı karşılıkları şunlardır: “*alışılmamış, acayip, tuhaf*”; “*yabancı, gurbette yaşayan*”; “*yadırganan, anlaşılmamış*”; “*kimsesiz, zavallı*” vs.¹ “*Garip*” sözcüğünün bu anlamları çerçevesinde Âsaf

¹ *Türkçe Sözlük*, 1. Cilt, TDK Yayınları, Ankara: 1988, s. 523.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Hâlet Çelebi, hem yaşamı hem de sanatı dikkate alınarak şöyle değerlendirilebilir:

**Âsaf Hâlet, "yeni", "benzersiz" ve "taklit edilemez" şiir-
lere imza atan sahil/nitelikli bir şairdir:**

Cumhuriyet sonrası Türk şiirinin, biçim ve içerik bakımından en özgün ama en az anlaşılmiş şairlerinden biri olarak bilinen Âsaf Hâlet, başlangıçta Divan şiirinden ve çok sevdiği Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'den büyük ölçüde etkilenir; ancak, 1938'den sonra yazdığı şiirlerinde kendine özgü bir yol tutturur. Onun bu tarz şiirleri, kimi çevrelerce yadırganır ve acayip/garip karşılanır; bunların şiir olmadıkları, hiçbir anlam taşımadıkları bile iddia edilir ve alaya alınarak karikatürlere konu olur. Kimileri ise, daha o dönemde, onun bu tarz şiirlerini yeni, modern ve orijinal olarak niteleyip önemserler. Bu dönem, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in Türk şiirindeki etkisinin devam ettiği ama bununla beraber "yeni" bir şiir anlayışının da kendisini göstermeye başladığı, ortalıkta pek çok şiir anlayışının dolaştığı bir dönemdir. İlk şiirlerini 1936'da *Varlık* dergisinde yayımlatmaya başlayan Orhan Veli, Ağustos 1937'den itibaren Oktay Rifat ile birlikte "yeni" tarzdaki şiirlerini ("İnsanlar", "Yokuş", "Deniz", "Saksılar") yine *Varlık* dergisinde (15 Eylül 1937, S: 101) yayımlatır. Âsaf Hâlet de, "yeni" kabul edilen ilk şiiri "Cüneyd"i, 18 Kasım 1938'de S.E.S. dergisinin 1. sayısında yayımlatır. Âsaf Hâlet, "yeni" tarzdaki bu şiirini, Orhan Veli ve arkadaşlarından 15 ay sonra yayımlatmasına rağmen onlardan daha önce eleştirilere maruz kalır ve "Yeni Şiir"i onlardan daha önce savunmaya başlar. Daha sonraki zamanlarda onun şiirlerine yöneltilen yoğun eleştiri ve itirazların bir kısmı da, yeni tarz şiiri ilk olarak ve ısrarla savunmasından kaynaklanmış olabilir. Hüsamettin Bozok'un da ifade ettiği gibi, Âsaf Hâlet, yazdığı "yeni" ve "garip" tarzdaki şiirleriyle ünlenmeye başladığı zaman "Kitâbe-i Seng-i Mezar" şairi Orhan Veli, henüz kendisine şöhret sağlamış olan "Tahattur" şiirini yazmamış ve şiir çevrelerince pek tanın-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

mamıştır.² Orhan Veli ve arkadaşları, *Garip'i*, yani kendilerine “yeni” ve “acayip” şiirleriyle asıl ünü sağlayacak kitabı yayımladıklarında ise tarih 1941’dir. Dolayısıyla, modern Türk şiirinde “yeni” ve “acayip” şiirleri yüzünden ilk ciddi tenkitlere hedef olan asıl “garip şair”, 1930’lu yıllarda yakın dostu Arif Dino ile birlikte gerçeküstü şiire yönelen Âsaf Hâlet’tir.

Âsaf Hâlet, Türk şiirinde “*geleceğin envanterine kuşatıcı bir yaklaşımla sahip çıkan*”³, şiirde bir atmosfer oluşturmak için sadece ‘imge’ye değil ‘ses’e de yaslanmak gerektiğinin bilincinde olan, şiirin gizli tarihine vâkıf, sadece divan şiiri ile Doğu ve Uzakdoğu kültürüne değil modern Batı şiir kültürüne de eklenmiş, geleceği tekrarlayıp çoğaltmak yerine onu yeniden üreten ve böylece, Hilmi Yavuz’un deyişiyle, “*sahih şiir soy kütüğü içinde yer alan*” bir şairdir. Âsaf Hâlet, şiirini, “büyük kavramlardan” veya Bremond’un deyişiyle “düzyazıdan” arındırma suretiyle “saf”laştırmıştır.

Her usta şair gibi “sıradan”ın değil “hakiki şiir”in peşinde koşan Âsaf Hâlet de, Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Necip Fazıl gibi, kendi şiir anlayışı üzerinde sistemli düşünceler üreterek, yaptığı işin hesabını verme endişesini taşımış ve şiirin “yapılan” bir şey olduğuna inanmış şairlerdendir. Bugün, şiiri çok iyi bildiği ve şiirinin kuruluşunda tesadüfe ve anlık duyarlılıklara neredeyse hiç yer vermediği daha net anlaşılabilir bir şair olarak Çelebi, “*Benim Gözümle Şiir Davası*” (*İstanbul Dergisi*, Temmuz-Aralık 1954) başlıklı altı makalesinde poetikasını ortaya koyarak kendi şiirini nasıl “yaptığını” dile getirmiş ve okuyucunun şiirinde kapalı bulacağına inandığı hususları açıklamıştır ki bu, bir hesap verme sorumluluğudur. Türk şiirinde bunu yapan şair sayısı pek de fazla değildir.

Çok farklı kültürlerden ve sanat telakkilerinden yararlanan ama şiir dışı unsurlara iltifat etmeyecek kadar kendine yeten bir şiir ortaya koyan Âsaf Hâlet, şiirleriyle kültürel kodlara dayanan yekpâre bir eser oluşturur. Bu kodlar açıldığında okuyucunun

² Hüsamettin Bozok, “Âsaf Hâlet Çelebi İçin Anılar, Anılar...”, *Yeditepe*, S: 188, Aralık 1971 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 180).

³ Hilmi Yavuz, “Osman Hakan ve ‘Yol Şarkıları’”, *Okuma Notları*, Boyut Kitapları, İstanbul: 1997, s. 190.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

karşısına ağırlıklı olarak mistik motifler ve masal motifleriyle örülü soyut bir evren çıkar. Şair, bu ilmiklerle kendine özgü bir şiir dokumaya çalışmaktadır. Şiirinin dokusunda, geleneksel biçim ve ahenk anlayışından farklı bir örgü dikkati çeker. Ancak şiirlerindeki bu dokuyu çok da sağlam bir poetik temele oturttuğu söyleyemez. Biçim ve içerik açısından şiirlerindeki sıkı örgüye ve yekpâre görüntüye rağmen, daha çok kendi şiirlerinin şifrelerini deşifre etmeye yönelik "ben" merkezli bir metin olan poetikasının örgüsünde yer yer gevşeklikler ve boşluklar göze çarpar. Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip Fazıl ve Orhan Veli'nin poetikalarındaki sıkı dokunun ve yekpâreliğin onunkinde olduğu söylenemez. Ayrıca bu şairlerin poetikaları şiirlerine denktir; bir anlamda şiirleri poetikalarıyla, poetikaları da şiirleriyle örtüşür. Örneğin poetikasını, "*Şiir, Mutlak Hakikat'i arama işidir.*" diyerek dinî bir temele oturtan Necip Fazıl'ın şiirleriyle poetikası birbiriyle örtüşür. Aynı örtüşme, Orhan Veli'nin 'dünyevîlik' veya 'somutluk' temeline dayanan şiirleri ile poetikasında da görülür. Ahmet Haşim'in poetikası ve şiirleri; sembolist, empresyonist ve saf şiir anlayışının bileşkesi gibidir. Oysa Âsaf Hâlet'in poetikasında bu anlamda şiirleriyle birebir örtüşme yoktur. Daha açıkçası, her ne kadar şiir anlayışını, "*Muhakkak ki Allah'ın, arşın altında anahtarları şairlerin dilleri olan birtakım hazineleri vardır.*" hadisine dayandırsa da⁴, şiirlerinin iskeletini oluşturan mistisizm, poetikasında pek belirgin değildir. Bu bakımdan poetikası şiirlerinin gerisindedir denebilir.⁵

Çelebi, dış gerçeklikten uzakta, "*zamanın dışında ve ruhun mahbesinden sesler vermeye*"⁶ çalışarak, günlük hayatta her an karşılaşılabilecek olayları aktarma amacı olmadan, somut şiirden soyuta yönelir. Üslûbu, çağdaşı Garipçilerde görülmeyen soyut şiiri ne derece içselleştirdiğini kanıtlar. Günlük yaşamı ve küçük in-

⁴ Âsaf Hâlet Çelebi, "Benim Gözümler Şiir Davası: 1 Saf Şiir", *Bütün Yazıları*, (Haz.: Hakan Sazyek), YKY, 2. Baskı, İstanbul: 2004, s. 146.

⁵ Âsaf Hâlet'in poetikasıyla ilgili bkz. Mehmet Narlı, "Asaf Hâlet Çelebi'nin Poetikası", *İlmî Araştırmalar*, S: 22, Güz-2006, s. 165-186; Alaettin Karaca, "Asaf Hâlet Çelebi'ye Göre Şiir", içinde *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 73-93.

⁶ Kemal Sülker, Kemal Sülker, "Gergin Bir Ortamda Asaf Hâlet'le Söyleşi", *Yazko Edebiyat*, S: 17, Mart-1982, s. 70 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 230-235).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

sanların sorunlarını yoruma gerek kalmayacak kadar açıktan veren Garipçilerin aksine o, gerçek dünyadaki izlenimlerden damıtılmış soyut şiiri ve görünenin ardındaki anlamı, ancak birtakım mistik ve alegorik tavırlarla anlaşılabilir dizeler hâlinde Türk edebiyatına kazandırır.

Şair olmanın verili olduğuna inanan Âsaf Hâlet Çelebi, *kendine özgü* bir şiir dili oluşturur. Müzikalitenin de ihmal edilmediği bu şiir dilinin en önemli yanı, çok geniş anlamlar içeren bir çağrışım dizgesine sahip olmasıdır. Kolektif şuuraltının biçimlendirdiği evrensel sembolleri (arketipleri) kullanan Âsaf Hâlet Çelebi'nin bazı şiirleri, cezbe hâlindeki eski kabile büyücülerinin, rüya gören veya hipnotize edilmiş birinin sayıklamaları şeklindedir. Ancak yakından bakıldığında, kullanılan her sözcüğün metinde ayrı bir yerinin olduğu ve sözcüklerin tek başına değil metin içindeki diğer unsurlarla kurduğu ilişkilerle değer ve anlam kazandığı görülür.⁷ Onun kelime tasarrufunda usta bir sehl-i mümteni şairi olduğu da vurgulanması gereken bir başka husustur.⁸

Âsaf Hâlet'in, Orhan Veli ve "yeni şiir"i savunan diğer sanatçılarla tek ortak noktası, klasikleşmiş şekil, vezin ve kafiye ile birlikte mecaz, istiare ve teşbih gibi edebî sanatların şiirden mümkün olduğunca çıkarılması düşüncesidir. Şiirde şaşırtıcı olanın yakalanmasına yönelik Garip şiiriyle bazı yönlerden kesişen Âsaf Hâlet şiirinin, Osmanlı-Türk şiir kültürü, Doğu ve Uzakdoğu kültürü, tasavvuf, kutsal kitaplar, masallar, tekerlemeler, çocukluk hatıraları, mitoloji ve tarih gibi aslî unsurları düşünülünce bu anlayışla farkı da rahatça görülür. Aynı dönemde şiirler yazan yenilik peşindeki diğer şairlerinkinden farklı bir anlayış ve üslûpla şiirler kaleme aldığı için Âsaf Hâlet'in yazdıkları; "acayip" ve "anlamsız" olarak nitelendirilmiş; hatta dönemin önemli eleştirmenlerinden Nurullah Ataç tarafından "*bal gibi eski zevkin devamı*"⁹ olarak tanımlanmıştır. Buna rağmen onun şiirinin yeniliğini ve orijini-

⁷ Ramazan Korkmaz – Tarık Özcan, "1950 sonrası", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 4, (Ed.: Talat Sait Halman, Osman Horata vd.), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 84-85.

⁸ Can Bahadır Yüce, "Çelebi İçin...", *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 143.

⁹ Salah Bırsel, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Ankara: 1983, s. 90.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

nallığını fark eden çağdaşları da vardır. Gerek Türk-İslâm kültür ve medeniyetinden gerekse diğer pek çok kültür ve medeniyetten izler taşıyan ve böylece anlaşılması için derin bir kültürel altyapı gerektiren bu şiirler, gündelik hayatı veya siyasî ve toplumsal meseleleri dile getiren diğer yeni şairlerin eserlerinden kolaylıkla ayrılırlar. Yahya Kemal'i beğendiğini ve Ahmet Haşim'i "pek çok" sevdiğini belirten şair, "şiirde vuzuh" meselesi ve "anlamdan çok sezgiye önem verme" gibi poetikasındaki kimi ilkeler dışında, şiirinde bu şairlerle pek benzerlik göstermez. Onun mistisizm anlayışı da, Necip Fazıl'ınkinden farklı, "estetik bir mistisizm"dir. Bu yüzden o, Hilmi Yavuz'un ifadesiyle, "ender bulunur (bir) edebiyatçı"¹⁰ ve "tekil bir şair"¹¹dir. Onun şiiri için, "tek kişilik bir kadro hareketi" nitelemesini yapmak da mümkündür.¹²

Özellikle II. Meşrutiyet'ten beri, Mehmet Akif ve Necip Fazıl gibi birkaç istisnayı bir tarafa koyarsak, edebiyatımızda referans olarak genellikle Batı'yı esas alan 'yeni/modern şiir'in, sadece Batı'yı taklit etmeyip orijinali kendi geleneğimizin veya genel anlamda Doğu'nun kaynaklarında arayan gerçek öncülerinden biri olan Âsaf Hâlet, taklit de edilemez. Kendisinden sonra gelen İkinci Yeniler, onun beslendiği kültür ve felsefe kaynaklarına gidemedikleri gibi Âsaf Hâlet'in bu çetin yenilik yolunu da izleyememişlerdir. Çünkü Doğu ve Batı'ya açılmak büyük bir kültürel birikim ister. Batı bile artık şiirde ve romanda kendi kaynakları ile yetinmez. Nitekim şuuraltına bağlı, sürrealizmden izler taşıyan, masalımsı ve anlamca kapalı şiirleriyle zamanının çok ilerisinde deneyişler yapan Çelebi, aynı iddiayı taşıyan İkinci Yeni şairleri tarafından bile tanınıp izlenememiştir.

"Sanatkârın müşahhas (concret) malzeme ile inşa edeceği şiir âlemi bizim kafamızda mücerred (abstrait) hayallere yol açar." fikrini savunan şair, acizliğin ve şuur karışıklığının bir göstergesi saydığı

¹⁰ Hilmi Yavuz, "Âsaf Hâlet Çelebi: Ender Bulunur Edebiyatçı", *Yeni Gündem*, 18 Ağustos 1986.

¹¹ Hilmi Yavuz'un, Bilal Kırmırlı'ya gönderdiği 1 Mart 1993 tarihli mektuptan aktaran Bilal Kırmırlı, *Âsaf Hâlet Çelebi*, Şule Yayınları, İstanbul: 2000, s. 105.

¹² Ertuğrul Aydın, "Asaf Hâlet Çelebi'de Saf Şiir Serüveni", *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 106.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

“teşbih”in şiirde gereksizliğini iddia eder. Şair, ayrıca, şiirlerinde “keder” gibi soyut kavramları kullanmaktan ve bilhassa sıfatlardan kaçındığını da ifade etmektedir.¹³ Bu yönüyle nesneyi ön plana çıkararak ve somut görüntüler içeren bir şiir anlayışını benimseyen Garipçilere benziyor gibi görünse de uygulamaya bakıldığında onlara hiç benzemez. Çünkü Garipçilerin görüntü dünyasının prensipleri, “verili akıl” tarafından belirlenmiştir ve nesnenin metafizikle bağı koparılmıştır. Onların şiiri, görülenin müşahhas planı üzerine inşa edildiğinden, onlara göre, görünenin arka planında “görünmeyen” hiçbir şey yoktur. Onlar, nesneyi her türlü bağdan azade kılarlar. Ancak bu yaklaşım, Türk şiirinde “yeni” değildir. Tâ Tanzimat döneminde Şinasi’nin dünyaya ve nesneye bakışı da buna yakındır zaten. Şu farkla ki, Tanzimatçılar bu işi yaparken ciddi idiler; Garipçiler ise, alaycı bir tavır takınıyorlardı. Dünyanın boşluğuna gülen ve dünyayı duyularının aracılığıyla değerlendiren bu nesil, Prof. Dr. Ramazan Korkmaz’ın ifadesiyle, her türlü metafizik bağla ilişkisini kesmiş Batı’nın aylak adamıdır.¹⁴ Aslında onların bu alaycı ve içten içe gülen tavırlarının altında, bilinçli bir şekilde eskilerin dikkatini çekme ve fark edilme niyeti vardır. Oysa Âsaf Hâlet, “yeni” şiirler yazarken bu niyeti ve tavrı taşımadığı gibi, metafizikle bağlarını koparmış bir görüntü dünyasını esas alan Garipçilerin şiir anlayışı yerine, tıpkı çok beğendiğini söylediği Ahmet Haşim gibi, içsel öğeler içeren bir estetiği benimsemiştir. Şiiri, “sadelik” ve “âdilik” noktasında düşündükleri için Garipçilerden uzak duran şair, şiirini gösterişli imgelerin baskısından kurtararak da Haşim’den ayrılır. O, kendisinden önce şiirler yazan Yahya Kemal, Tanpınar ve Necip Fazıl gibi şairlerin biçimlendirdiği entelektüel birikime sahip şiir anlayışını benimsemiştir; ama onlardan farklı bir şiir ortaya koymayı da becermiştir.

Hiçbir şiir akımının ‘sürekli’ etkisi altında kalmadan veya İslâm tasavvufu, Hıristiyanlık, Musevilik, Hint felsefesi ve Budizm gibi değişik kaynaklardan -özellikle de dinlerden- yararlanarak kendine özgü şiirler yazabilen ve taklit edilmesi oldukça zor bir şair olan Âsaf Hâlet, Cumhuriyet dönemindeki mistik şiir anla-

¹³ Âsaf Hâlet Çelebi, “Benim Gözümler Şiir Davası: 4 Mücerret Şiir”, *Bütün Yazıları*, s. 161-164.

¹⁴ Ramazan Korkmaz – Tarık Özcan, “Cumhuriyet Dönemi: Şiir 1950 sonrası”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 4, s. 63-64.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

yışında da yenilik gerçekleştirebilen bir sanatçısıdır. O, geleneksel temaları, eski (Doğulu) nazım biçimleri içerisinde işleme geleneğini kırarak Doğulu, hatta Uzakdoğulu bir dünyayı Batılı biçimlerle sunmuş ve bu yönüyle de kendinden öncekilerden ayrılmıştır.¹⁵ Ahmet İnam'ın deyişıyla, "Cumhuriyet döneminde şiirini biçimce eskiye dönmeden yazabilen tek mistik şair"¹⁶ olan Âsaf Hâlet, yer yer empresyonist ama çoğunlukla realiteyi mistisizmle karıştıran sürrealist söyleyişleriyle bir yandan kimi Batılı şairlerle yakınlık kurarken diğer yandan Doğulu mutasavvıf şairlerden beslenmeyi de ihmal etmeyen yenilikçi bir şairdir. Bu yönüyle Âsaf Hâlet, birçok sanatçının geçmişinden ve Doğu kültüründen kopuk bir kültürle yetişmeyi tercih ettiği bir dönemde ısrarla bu değerlere bağlı kalarak özgünlüğü yakalamış farklı bir kişiliktir. O, yıkmadan ve inkâr etmeden de "yeni" olunabileceğini bir kez daha göstermiştir.

Masalı, rüyası, hülyası, ütopyası, kısaca kendine özgü dünyası olan insan çok azdır. Sanatçılar, özellikle de şairler, bu nâdir insanlardandır. Âsaf Hâlet Çelebi, kendine özgü bir dünyası ve masalı olan şairler arasında özel bir yere sahiptir. Evrensel temalarda bile "kendi masalını söyleme" becerisine sahip olan şair, yaşadığı dünyayı, oldukça renkli geçen çocukluğundan hatırladıklarını, kitaplardan öğrendiklerini, çevresinde gördüklerini bu masal dünyasında değiştirip yepyeni ifadeler hâlinde şiirleştirmesini bilmiştir. Gelenekten yararlanmanın, yerli malzemenin hareketle evrensele yönelmenin ve kendini inkâr etmeden, hatta çocukluğunu bile kullanarak "çağdaş" olmanın yolunu Âsaf Hâlet, kendince bulmuş ve oldukça da ustalıkla uygulamıştır. O, sanatın, "belli ve bilinen yolları değil de yeni ve bilinmeyen yolları keşfederek bir şey söylemek" olduğunun bilincindedir. Özgünlüğü de buradan gelir.

Bir İstanbul çocuğunun son bir asırda geçirdiği değişimi, kendi köklerine ve dünyasına bağlı kalarak, orijinal bir ifade terci-

¹⁵ Hakan Sazyek, "Cumhuriyet Dönemi: Şiir 1920-1950", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 4, (Ed.: Talat Sait Halman, Osman Horata vd.), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 41.

¹⁶ Ahmet İnam, "Türk Şiirinde Mistik Yönelimler", *Yeni Dergi*, S: 111, Aralık-1973, s. 28.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

hiyle eserlerine taşıyan Âsaf Hâlet, geleneksel ve modern edebiyatla kurduğu ilişki sonucunda bir “yeniden üretim” gerçekleştirmiştir; ancak bu, sadece estetik bir yararlanma değildir. Metinler arasılık bağlamında öne çıkan bu yararlanmanın, “yapı” ve “bağlam” düzlemleri vardır ki bunlar, ayrı bir çalışmanın konusudur.

Olağanüstülükler (irrasyonelite) dünyasında gezinen Âsaf Hâlet, Âdem Peygamber’den öncesine ve sonrasına, Asur ve Eski Mısır günleriyle Cüneyd-i Bağdadî ve Hallac-ı Mansur gibi şahsiyetlerin maceralarına kadar her şeyi yeni baştan yaşar. Böylece “saadet zirvesi”ne (Nirvana’ya) erer, ama “o anda bile içim rahat değildir” der; ulaştığı muvazene, istikrarsızdır ve “ruhun(un) en gizli yerinde bile bir endişe kalmıştır”. Bu da onu gerçek mutasavvıflardan ayırır.

Bugüne kadar onun, ne şiiri ne de düşüncesi asla damar tıkanıklığına uğramamıştır/uğratılmamıştır. Onun şiiri, I. Yenilerin veya toplumcu gerçekçilerin şiirinin aksine, bir çırpıda tüketilemeyecek bir değer taşıdığındandır ki, onu bugün bile büyük şair olarak anıyoruz. Orhan Veli ve arkadaşları 1940’lı yıllarda adlarını daha çok duyurmalarına rağmen, Çelebi, “yeni şiir” yolunda onlardan daha kalıcı olmuştur.

Âsaf Hâlet, hem yaşarken hem ölümünde hem de ölümünden sonra ihmal edilmiş, görmezden gelinmiş, dışlanmaya çalışılmış, neredeyse “yalnız” yaşamış ve “yalnız” ölmüş bir “garip”tir:

Sekseni aşkın şiiri, hacimli bir kitap oluşturan yazıları, denemeleri ve 13 adet inceleme kitabıyla fikir ve sanat hayatımızda ciddi bir yer edinmesi gerekirken ilgisizlik kurbanı olmuş ve yeni nesillere tanıtılmamış bu “garip” ve “muzdarip” şair hakkında ilk kapsamlı çalışmaya imza atan Mustafa Miyasoğlu, onun görmezden gelinmesinin ve dışlanmasının sebeplerine de işaret eden şu dikkat çekici değerlendirmede bulunur: “Âsaf Hâlet, yeniliği gariplikte görmeyen ve ‘sanatta eskimeyen şey’e tâlip olan ve bu tavrını bütün eserlerinde (...) ortaya koyan bir şairdir. Yaşadığı hayatı ve dünyayı mistik temâyüllerle ifade ederken İslâm kültürünün süzgecinden geçiriyor ve tasavvufun kaynaklarından edindiği ihaslara da şiirinde önemli bir yer veriyordu. Bu anlamda onun dile getirdiği hayret ve doğurduğu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

şaşkınlık, geçici ve bir çeşit sun'î tuhafluk değil, varlık ve yaratılış hikmetimize bağlı, büyük velilerin bakışında ifadeye kavuşan hayret ve şaşkınlıktır."¹⁷ Garipçilerin ve toplumsal gerçekçi şairlerin yazdıkları gibi dışa dönük ve somut konularda yazılan şiirleri, genellikle rahat anlarız; ama onlar anlaşıldıkça çoğunlukla tükenirler; içe dönük şiirler ise, anlaşıldıkça derinleşirler. Böyle bir şiiri okuyan, değişik bir iklim teneffüs ettiğinin farkına varır; ondan ruhunun ihtiyaç duyduklarını alır. Sanatkâr antenleriyle bu gerçeği yakaladığı için "hâlis" ve "sahih" bir şair olan Çelebi, hangi sebeple gözlerini iç dünyasına çevirdiğini şöyle açıklar: "Asıl sanatkâr bir büyücü, bir şarlatan, bir gözbağcı değil, kendi varlığı bizzat mucize olan bir velidir. Ruhumuzun sükûn ve istiyaklarını onun maddî vasıtalarla gizlediği şeylerin ilerisinde, kendisinin baş döndürücü varlığının içinde, başkayı, yabancıyı unutarak dinlendiririz. Orada gösteriştin uzak, taklitten sıyrılmış, görenekten, alelâdelikten ayrılmış kendi hakikî ve yüksek varlığımızı buluruz."¹⁸ Son dönemde yaşadığımız dramatik yüzyıllar, aydınlarımızın ve sanatkârlarımızın gözlerini dışa çevirmelerine sebep olmuştur. Nasıl olur da bu elemli hayattan kurtuluruz diye düşünmüşler ve dünyamızı değiştirmenin, elemli hayatımızdan kurtulmanın yollarını göstermeye çalışmışlardır. Ama bu gayretlerin çoğunda, insanın dış dünyasını, şuurunun ve mantalitesinin düzenlediği unutulmuş ve "iç dünya" ihmal edilmiştir. Şuur ve mantaliteyi ele almak için dikkati önce insanın iç dünyasına çevirip, o karmakarışık âlemi tahlil etmek gerektiği, pozitivist bir yaklaşımla hep göz ardı edilmiştir. Oysa elemli ve buhranlı hayatımız orada yatmaktadır. İşte insanın bütün tavır ve davranışlarının köklerinin bulunduğu bu âlemi projektörünün altına alabilecek pek az aydınımız, sanatkârimiz ve fikir adamımız yetişmiştir. Bunların birisi de şüphesiz Âsaf Hâlet'tir. Âsaf Hâlet'in yaşadığı dönemde Orhan Veli ve daha pek çokları Doğu'ya bir çarpı çekecek, yüzlerini tamamen Batı'ya çevirmişlerdir. Âsaf Hâlet ise Doğu'daki zirveleri, hatta Uzakdoğu'dakileri bile gözden kaçırma-

¹⁷ Mustafa Miyasoğlu, *Âsaf Hâlet Çelebi*, MEB Yayınları, İstanbul: 1994, s. 11-12.

¹⁸ Âsaf Hâlet Çelebi, "Sanatta Eskimeyen Şey", *İstanbul*, S: 8, Haziran-1954. (Bütün Yazıları, s. 136).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

maya çalışmış; bu nedenle de kınanmış, dışlanmış ve görmezden gelinmiştir.¹⁹

Âsaf Hâlet'in kitapları, 1940 ve 1950'li yıllarda yazarın sağlığında birer ikişer kez basılmış, aradan geçen yaklaşık elli yıl içinde ise hiç baskısı yapılmamıştır. Yıllardır sahaflarda ve kitap müzayedelerinde nadiren bulunabilen, kütüphane depolarının tozlu raflarında unutulmaya mahkûm edilen bu eserler, ancak 1990'lı yılların sonundan itibaren Yapı Kredi ve Hece gibi kimi yayınevlerinin dikkatini çekmiştir.

Âsaf Hâlet ile ilgili ilk kapsamlı çalışmayı, Semih Güngör takma adıyla 1986'da yayımlayan Mustafa Miyasoğlu, 18.02.2004'te yani şairin ölümünden 45 yıl sonra Hece Yayınları'ndan çıkan *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*'nın yayımından hemen sonra, şöyle der: "*Bugün Âsaf Hâlet'le ilgili yazılar yazıldığına bakmayın, onunla ilgili tanıtma kitabı yayımlandığında, kitaplarımızı yayınladığımız Suffe Yayınevi'ne tek kitap siparişi gelmedi.*"²⁰

"*Mevcudu tükenmiş bir neslin son ferdi*" olan Çelebi, Haldun Taner'in ifadesiyle, "*yolunu şaşırmuş bir derviş gibi onu çok yadırgayan hoyrat bir çevrenin içinde bir gün bile sızlanmadan, kimseyi bir an töhmetlendirmeden olgun bir müsamaha ile sessiz sedasız yaşa(mış)*"²¹ ve cenaze töreni de tam bir garibe yakışır şekilde olmuştur. 16 Ekim 1958 Perşembe günü, şairin cenaze törenine katılanları ve oradaki havayı İbrahim Minnetoğlu'ndan okuyalım: "*Bir iki şair, hikâyeci, fıkracı, üç beş dost, akraba, Beylerbeyi halkından birkaç hayırsever. İşte hepsi bu... (...) Ne çelenk, ne bando ve mızıkâ... Sessiz bir gidiş bu... Gösterişsiz, sapsade... Fakirce, kimsesizce, öksüzce...*"²²

Neticede Âsaf Hâlet, Beşir Ayvazoğlu'nun da değindiği gibi, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en önemli isimlerinden biri olduğu hâlde unutulmuş, daha doğrusu unutturulmuştur. Aslında yaşarken de, Garip akımının çıkardığı gürültü ve toz duman ara-

¹⁹ Mehmet Niyazi, "Âsaf Hâlet Çelebi", *Zaman*, 21.03.2005.

²⁰ Mustafa Miyasoğlu, "Âsaf Hâlet Çelebi ile bir duyarlılığın sözcüleri", *Vakit*, 18.02.2004.

²¹ Haldun Taner, "Âsaf Hâlet Çelebi İçin", *Yeditepe*, S: 166, 15 Kasım 1958 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 187-189).

²² İbrahim Minnetoğlu, "Âsaf Hâlet Çelebi İçin", *Yeditepe*, S: 166, 15 Kasım 1958 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 194-195).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

sında pek fark edilmemiş ve asıl o “garip” kalmıştır.²³ Garip’in yıkıcılığı ve ortada dolaşan birçok şiir anlayışı içinde onun dikkatle ve yeterince değerlendirilemediğini söylemek de mümkündür.

Kendi devrinden duyduğu memnuniyetsizlikten dolayı masallarda yaşayan ama ruh ikliminde ayağı yere basan bu birikimli şairden, yetişen nesillerin alacakları çok şey var. Onu ihmal, ona zarar vermez; nasıl olsa bir şiiri, mensur bir parçası günün birinde zekice bir göze çarpar; fakat bu arada yetişen nesiller çok şey kaybederler. Yalnız şundan emin olalım ki, nicelikten çok niteliğiyle göz dolduran Âsaf Hâlet okurları her zaman olmuştur ve olacaktır.

Âsaf Hâlet, yaşadığı çağ ve çevrede kendisini çoğu zaman “yabancı” ve “garip” hissetmiş ve eserlerinde de bu duruma tepkisini kendi üslûbunca ortaya koymuştur:

Âsaf Hâlet’in şiiri, bir “kaçış”tan ziyade entelektüel bir “karşı koyuş” ve bir “direnme”dir. Bilgiden yola çıkılarak, bilgiden “yapılan” bir şiir ortaya koyan Âsaf Hâlet, günün sosyal ve siyasî meselelerini değil, tarihsel ve kültürel konuları ele alırken, aslında içinde bulunduğu zamanın kokuşmuşluğuna tepkisini ortaya koymuş ve şiirini “eskimeyen şeyler” üzerine kurmuştur.

“Batı kültürüne gidişe entelektüel tepkileri olan”²⁴ Âsaf Hâlet’in “Nurusiyâh” şiirinde geçen “annenin susuşu”nun ve “babasının küşüşü”nün çağa bir gönderme ve bir tepki olarak da okunabileceğini ifade eden Mustafa Apaydın, “bu yüzyılda artık mistik duyular, arayışlar ve buluşları yaşama pratiği ortadan kalkmıştır. Çağın mistik duyarlıklara uzak, her şeyi maddeleştiren anlayışı, mistik duyarlıkların yaşanmasına ket vurmıştır. (...) Âsaf Hâlet Çelebi’nin ağıdı, yanlış çağda, yanlış insanlar arasında yabancılaştırmanın dramını yaşıyor

²³ Beşir Ayvazoğlu, “Unutulmuş Bir Şair: Âsaf Hâlet”, *Türkiye*, 6 Eylül 1993.

²⁴ Hakan Sazyek, “Cumhuriyet Dönemi: Şiir 1920-1950”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 4, s. 40.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

olmaktan dolayıdır belki de.”²⁵ diyerek “zamansız bahçeleri kucaklayan” ve yaşadığı çağda başka bir zamanı yaşayan bu “garip” şairin huzursuzluğuna dikkat çeker.

Âsaf Hâlet, hâl, hareket ve tavırlarıyla, giyim kuşamı ve konuşmalarıyla da farklılığını hissettirmiş ve çevresindekilerce “acayip”, “tuhaf” ve “garip” karşılanmıştır:

“*Om Mani Padme Hum*” gibi kimi şiirlerinin yanı sıra şiir okuyuşu, tostoparlık vücudu, aşağı sarkan upuzun bıyıkları, yakasından hiç eksik etmediği çiçeği, dar ve paçaları kısa pantolonlarıyla zamanın mizah dergilerinin vazgeçilmez malzemesi olan, ‘ultra-modern’ veya ‘bobstil şair’ diye anılan Âsaf Hâlet’i, Haldun Taner şu sözlerle anlatır: “*Yakasına çiçek takıp kökünü mendil cebine yerleştirdiği küçük bir şişenin suyu ile beslemesi, kocaman bir gülsüz gezmeyen Oscar Wilde’in dandyliğini anımsatıyordu. Şiirlerini okuyuşundaki -için için belki kendinin de alayını çıkardığı- aşırı önem ve her şiirin havasına göre ayrı bir kişiliğe bürünüş yeteneği, çoğu kimsede bir hafiflik etkisi bırakıyordu. Âsaf Hâlet, böylece ciddiye alınmaktan çok, insanı bohem renkliliği ile gülümseten bir çağrışım oluyordu.*”²⁶

Âsaf Hâlet Çelebi’nin, yaşam, konuşma ve giyim tarzı ile fikirleri kadar şiirlerinin çoğunun ve bu şiirleri topladığı kitapların adı da o dönem için çok “garip”tir: *He* (1942), *Lâmelif* (1945) ve *Om Mani Padme Hum* (1953).

Tavırları ve tekellüflü lisanıyla hâlis bir Beylerbeyili olan Çelebi, siyasete de ilgi duyar. O, edebiyat tarihimizin müzmin bağımsız adaydır. 1946’dan itibaren, yaşadığı sürece bütün seçimlere bağımsız aday olarak katılıp tek başına Tek Parti’ye muhalefet etme cesaretini ve “garip”liğini de gösterir. 1946’da yayımladığı seçim bildirisindeki demokrasi vurgusu bugün için bile dikkat çekicidir. Bu bildiride demokrasiden ne anladığını, Roosevelt’in dört şartını (1. *Sefalet ve açlık korkusu duymadan yaşamak*, 2. *Korkudan emin olmak*, 3. *Düşünce hürriyeti*, 4. *İnanç hürriyeti*) hatırlatarak

²⁵ Mustafa Apaydın, “Âsaf Hâlet Çelebi’nin Nurusiyâh Şiirine Bir Bakış”, *İlmî Araştırmalar*, S: 12, 2001, s. 29.

²⁶ Haldun Taner, “Beylerbeyili Şair”, *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, Cem Yayınları, İstanbul: 1979, s. 46-47.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

açıklayan Çelebi, hiç dinleyicisi olmasa bile, meydanlarda yüksekçe bir yere çıkıp uzun uzadıya nutuklar söyler. Bu "garip" adam, seçilemeyeceğini bilir ama bu, onun için belki seçim atmosferinden yararlanarak siyasî fikirlerini yüksek sesle ifade etme vesilesi, belki de bir oyundur. Böylelikle, dört yılda bir, Haldun Taner'in ifadesiyle, "*Hyde Park hatipleri gibi ileri geri konuşup içini de boşaltmış olur.*" Tabii ki, onun bu tavrı da mizah dergilerine malzeme olur. Ramiz'in bir karikatüründe, Çömez, Çelebi'ye "*Neden millettekili olmak istiyorsunuz?*" diye sorar. Aldığı cevap pek hoştur: "*Şiirlerim, inşadlarım, kıyafetimle senelerden beri milletin yüzünü güldürmüş bir şairim. Meclis'te de neşe ve şetaret havası yaratmak ülkümdür!*"

O da, tüm bu alaylara, alayla karşılık verir ve bu alaycı yaklaşımları hiç önemsemmez: "*Beni ciddiye almıyorlar, ben de kimseyi ciddiye almıyorum, almak istesem de gücüm yetmez buna.*"²⁷ Giyinişiyle, konuşmasıyla, davranışlarıyla ve şiirleriyle ne yenilere ne de eskilere benzeyen, bilinçli olarak çevresindekilerin dikkatini çekmeyi ve onları şaşırtmayı isteyen şair, belki de böylece, toplumu kendisi alaya alıyordu.²⁸ Mizah dünyasına bilerek malzeme vererek, biraz da Melamimeşrep kişiliğinin bir gereği olarak, hem kendisiyle hem de etrafıyla dalga geçen şairin, bu zekice meydan okuyuşunu ve protestosunu, ne yazık ki onunla alay edenler anlayamamış; kendileri onun acı ve alaylı tebessümüne muhatap olmuşlardır.²⁹

Aslında, tıpkı kendisinden önce Tanpınar'a -her ne kadar ilk başlarda kendisine takılmak isteyen arkadaşlarının ona yakıştırdığı bir sıfat olsa da- "Kırtipil" lakabını takarak yaptıkları gibi, Âsaf Hâlet de bir "bobstil dandy" olarak tanıtılmış ve böylece gülünüp geçilecek, zavallı ve gayri ciddi bir adam imajı uyandırılarak onun muhtemel tesirlerinin önüne geçilmiştir.³⁰

²⁷ Hüsamettin Bozok, "Âsaf Hâlet Çelebi İçin Anılar, Anılar...".

²⁸ Yaşar Tellidede, "Asaf Hâlet Çelebi İçin", *Yeditepe*, S: 166, 15 Kasım 1958 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 197).

²⁹ M. Selim Gökçe, "Karikatür ve Edebiyat: Âsaf Hâlet Çelebi Karikatürleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Edebiyatı*, S: 410, Aralık-2007, s. 34.

³⁰ Beşir Ayvazoğlu, "Devam ederek değişmek", *Aksiyon*, 24 Ocak 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Âsaf Hâlet'in yazdığı şiirler, yazıldıkları devirde "anlaşılmaz ve anlamsız" diye nitelendirilmiş, belki de "anlaşılmak istenmemiş" ve böylece "garip" kalmışlardır:

Âsaf Hâlet'le aynı dönemde şiirler yazan Birinci Yeniler ve toplumcu gerçekçiler, 1950'ye kadar, özellikle de ironi ve humor bağlamında, "retorik" şiir örnekleri vermişlerdir. "Lirik" bir şair olan Âsaf Hâlet'in şiiri ise, bunların aksine, "nitelikli" bir okuru ön varsayar. Geniş bir şiir birikimine veya kültürel altyapıya sahip olmayanlar onun şiirinden çok şey anlayamazlar. Onun şiirini hakkıyla anlamak için okurun, en az onun kadar geniş ve derin bir donanıma sahip olması gerekir. Mehmet Kaplan onun şiirini, "*Varlığın derinliğine inen ve insanı asırlardan beri gelişen ve tarih ve medeniyetin içinde ele alınan kültür şiiri*" olarak görür.³¹ Onun şiirleri "anlamsız değil, "anlamı öteleyen" ve bu yüzden de anlaşılması zor şiirlerdir. Âsaf Hâlet, kendi ruh hâllerini anlattığı şiirlerinde bile, masal ve tasavvuftan yararlanır. Sadece İslam tasavvufu değil, Uzakdoğu mistisizmi ve diğer ilahî dinlerin mistisizminden de yararlanır. Hayata ironik olarak baktığı şiirlerinde dahi, dinlediği masalların hayal dünyasında oluşturduğu izler görülür. Bunun farkında olmayanların onu anlaması mümkün müdür?

Kemal Sülker *Anılara Yolculuk* adlı hatıra kitabında, değeri bilinmemiş Âsaf Hâlet Çelebi'nin kendine göre bir portresini çizer. Bu, biraz da mahzun, bir soytarıyı çağrıştıran, tuhaf kılıklı, tutuk bir insanın tasviridir: "*Ulunay'ın (Ref'i Cevad) yanında, tombul yankalı, sarı pantolonlu, beyaz iskarpinli, mavi gömleği üstünde ekose kumaştan bol düğmeli yeleği olan biri...*" Sülker, Çelebi'nin, o sıralardaki toplumsal kaynaşmalardan habersiz olduğuna, bunlarla ilgilenmediğine üzülen vurgu yapar. "*Âsaf Hâlet Çelebi ustaca yazılmış bir anlamsızlığın şiiri içinde yitip gitti.*" yorumunda da bulunur. Bu tavır, müzmin bir hastalığımızın yansımasıdır: Kendimiz için den çıkamamışsak, bir şiire, bir hikâyeye, bir romana gönül rahatlığıyla 'anlamsızlık' damgasını vururuz. Anlamsız bulduğumuz bir edebî çaba için yan okumalarla beslenmeye bir türlü ihtiyaç duymayız.

³¹ Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1978, s. 167.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Yeni tarz şiirleriyle en çok yadırgandığı zamanlarda bile Âsaf Hâlet, Nurullah Ataç tarafından “*eskinin devamı*” olmakla itham edilir.³² Çünkü onun masal dünyasını kavrayamayanlar, ondaki deyiş ve şekil yeniliğinin yanında, özdeki yeniliği fark edemezler veya etmek istemezler. Ama aslında Ataç, hakiki manasıyla Batılı sanatı savunduğu için, bu özde değişmeyen nitelikleri ve masalın gerisindeki temel unsurların farkındadır. Bu yüzden olsa gerek, Âsaf Hâlet’i iyi teşhis edebilmek için, onunla karşılaştığında, sık sık Allah’a inanıp inanmadığını, hatta niçin inandığını uzun uzun sorar; bu sorularla Âsaf Hâlet’in iç dünyasını keşfetmeye çalışır.

Âsaf Hâlet Çelebi, hem aydın hem de entelektüel olmanın keşişim noktasında ortaya çıkar. Ne yazık ki onun değerini hakıyla fark edebilecek pek kimse yoktur etrafında. Ömrünün son demlerini bir kütüphane memuru olarak geçirmiş ve yazar-çizer çevresinin bohem hayatı, onu bir türlü içine sindirememiştir. Oğuz Atay ve Tanpınar’a yaptıkları gibi, onu da yok saymışlardır. Ötekileştirilmesini bir yana bırakın, âdeta yalnız yaşamıştır. Gelenekselleşen ve değerlerimiz konusunda başımızı öne eğdiren bu ilkel tutumumuz veya Hilmi Yavuz’un deyişiyle “*duygusal maluliyetimiz*”³³ yüzünden küs kaybettiğimiz değerlerimizden biridir Âsaf Hâlet. Gömmeden ve üzerinden bunca yıl geçmeden kıymetini anlayamadığımız bir değer.

Hep onun özgünlüğünden bahsediyoruz; peki, acaba onu “nev’-i şahsına münhasır” bir şair yapan, şiirlerinde anlaşılması zor veya yabancı birtakım kelimeler kullanması veya serbest tarzda vezinsiz, kafiyesiz ve edebî sanatlardan mümkün olduğunca arındırılmış şiirler kaleme alması mıdır? Bu saydığımız özellikleri, şiirde ondan önce kullanan başka şairlerin olduğu bilindiğine göre, onu “özgün” kılan özellikler bunlar değildir. Onun alâmet-i fârikası, Hilmi Yavuz’un deyişiyle, “*Batı düşüncesinin, ‘hayatta en hakiki mürşit ilimdir’ özdeyişinde ifadesini bulan pozitivist ve entellektüalist zihniyetinin, Türk insanına yegâne alternatif olarak daya-*

³² Salah Birsal, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, s. 90.

³³ Hilmi Yavuz, “‘Kırtıpil’ mi, değil mi? Evet, ‘Hangi Tanpınar?’ (1)”, *Zaman*, 23.01.2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

*tıldığı bir dönemde*³⁴ iç huzuru bulmak veya “iç insan”a yönelmek için Budizm, tasavvuf ve Hıristiyanlık başta olmak üzere mistik ve dinî limanlara sığınmasıdır. “*Düşünme / Arzu et sade / Bak böcekler de öyle yapıyor*” veya “*Bir de rakı şişesinde balık olsam*” diyen, geleceği ve manevî değerleri hiçe sayarak Andre Gide’nin *Dünya Nimetleri* kitabını kendilerine rehber edinen Orhan Veli ve diğer “yeni şiir” savunucularının aksine “*akıl kadar, insanı onun duygularının (da) yaptığını bil(en), akıl kadar, arketipsel duyarlıkları (hatta irrasyonalliteyi!) (da) öne çıkar(an), insanın sadece akıldan ibaret olmadığını dile getir(en), bunun için Doğu’ya, tasavvufa, Budizme ve yabancı dinlerine yüzünü dön(en), kolektif hafızadaki arketipleri gömüldükleri zihinden ayıkla(yan) ve bu arketipleri, bir duyarlık için şiirsel işaret (poetical sign) olarak kullan(an)*”, kısacası işareti, sadece Batı’dan değil Doğu’dan alan³⁵ Âsaf Hâlet, onun bu “farklı” yaklaşımına sıcak bakmayan kimi çevrelerce acaip ve “garip” karşılanmış; anlamsız şiirler yazmakla itham edilerek alay edilmiş, dışlanmaya çalışılmış; ancak bir dönem bu kampanyada başarılı olursa bile onun bugünlere gelmesine engel olunamamıştır. Aslında Âsaf Hâlet, ne tam bir mistik ne de kafasındaki tüm endişe, şüphe ve sorulara tatmin edici cevaplar bulmuş “mutmain” bir mutasavvıftır. O, yaşam tarzı bakımından diğer “yeni” şairlerden çok da farklı olmayan bir Cumhuriyet aydınıdır. Âsaf Hâlet Çelebi, geleneksel bir kimliğe sahip olmasına karşın modern hayatın gereklerini yerine getirmekten geri kalmamış ve şiirde daima yeniliğin peşinde olmuştur. Cumhuriyet’in getirdiği yaşam tarzı ile pratikte kesinlikle bir çatışma yaşamayan şairin, bir kültür olarak bile mistisizm ile ilgilenmesi başta kimilerince o dönemin edebî otoritesi sayılan Nurullah Ataç olmak üzere bazılarını rahatsız etmiştir.

O, hakkında yapılan birçok eleştirilere ve itirazlara rağmen hiç çekinmeden şiirlerinde tasavvuf ile mistisizmi harmanlayarak kendine özgü bir düşünce dünyası kurmuş, Can Bahadır Yüce’nin deyişiyile, “*modern insanı gürültüyle değil, dinginlikle ve sessizce “kutsal”a çağırın bir havaridir. Kimilerinin bilinçsizce kimilerinin de baskın ideolojiyle suç ortaklığı yaparak Çelebi’yi yok saymaya çalışmaları*”nın altında yatan sebeplerden biri de budur. “*Şiirin bir tür ‘oyun’ oldu-*

³⁴ Hilmi Yavuz’un, Bilal Kırmımlı’ya gönderdiği 1 Mart 1993 tarihli mektuptan aktaran Bilal Kırmımlı, *Âsaf Hâlet Çelebi*, s. 96-97.

³⁵ Hilmi Yavuz’dan aktaran Bilal Kırmımlı, *Âsaf Hâlet Çelebi*, s. 97.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

ğunu bilen bir geleneğe eklenilen, onu 'oyun' sayan bir şairin", şiire "tapan" ve "şiiri bir mücadele, bir 'kavga' sanan şairlerce doğru algılanması beklenemez. Mistisizmi hastalık olarak gören, tapınma nesnesini şaşırılmış, kendinden önceki şairlere sevgiyle bakmayı unutmuş bir algılayış biçiminin, Çelebi'yi yalnızca şiir tekniği bağlamında yüceltmesine de kuşkuyla bakmak gerek."³⁶ Âsaf Hâlet'in şiirini küçümseyenler, uzun süre onun beslendiği kaynakları da görmediler veya görmek ve göstermek istemediler.

Onun şiirlerine "anlamsızlık" yakıştırmasında bulunarak bu şiirlerde gariplik ve acayıpliğin güzellik duygusuna galip geldiğini iddia eden³⁷ ya da öncelikle "garip" diye niteledikleri giyim kuşamını, alışkanlıklarını ve davranışlarını hatırlayan edebiyatçılarımız, onu neden uzun süre görmezden geldiler veya unutulmaya terk ettiler acaba? Yüzlerini Batı'ya dönmüşken Doğu kültüründen ve özellikle de tasavvuftan beslendiği veya "şablon mistisizm" in dışına çıktığı için mi, yoksa "yirminci asır" diye böbürlenilen yarı münevverlere yaranamadığı için mi bilerek dışladılar onu? Oysa sadece dikkat çekmek için ve tepkisel bir içgüdüyle eskiye karşı çıkıp onu yok etmeye kalkışan ama "rakı şişesinde balık olmak" anlayışından öteye gidemeyenler, "yenilik" adına hep öne çıkarılmışlardır. Ne var ki, Âsaf Hâlet, tıpkı aynı kaderi paylaştığı Tanpınar ve Oğuz Atay gibi, maruz kaldığı "görülmemeye" haksızlığına rağmen hâlâ şiirleriyle karşımızda duruyor. Onun şiirlerini çözümledikçe onu "geri" de bırakarak kendileri "ileri"ye çıkan ve rahat hareket eden müteşairlerin foyaları da iyice ortaya çıkmaktadır.

Âsaf Hâlet, ömrü boyunca maddî sıkıntı ve endişelerden kurtulamamış bir küçük "garip" memurdur:

Hilmi Yavuz'un, kelimelerin çağrışım gücünden faydalanarak Âsaf Hâlet'e atıfta bulunduğu "*sebpsiz hüüzün'dü hocası âh sefalet'in*"³⁸ dizisinde de vurgulandığı gibi, "garip ve mahzun

³⁶ Can Bahadır Yüce, "Çelebi İçin...", *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, s. 143.

³⁷ Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden*, s. 170.

³⁸ Hilmi Yavuz, *Çöl Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul: 1996, s. 14.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

adam" Çelebi, neredeyse tüm hayatı boyunca işsizlik, açlık ve ölüm korkusu içinde yaşar ve Tek Parti döneminin bin çeşit baskısı altında bunalır. O, ebedî öğrenme tutkusunun dışında, hayatı boyunca geçim derdinden başka bir şey düşünmemiş, bir lokma bir hırkayla yetinmeyi mizaç hâline getirmiş³⁹, ihtirassız bir "garip"tir. Kemal Sülker *Anılara Yolculuk*'ta, onun giderek 'küçük adam'a dönüşeceği endişesini dile getirir.

Melih Cevdet Anday, anılarını kaleme aldığı *Akan Zaman, Duran Zaman*'da Çelebi'yi anlatırken onun "*Beyazıt Kitaplığı'nda küçük bir memur*" olduğundan bahseder. Bu küçük memur, daha çok gençken bile gecenin geç saatlerinde bir bakanın evine eline kolunu sallayarak girip çıkabilen Anday'ın karşısında ezilip büzülecek; tıpkı az önce müdürünün yanındayken kaygılara kapıldığı gibi, hep işiyle, para kazandığı, ekmek parasını çıkardığı göreviyle ilgili sorunlarından bahsedecektir ona.

Çelebi'nin ömrü, devlet denizyollarında ve başka küçük memuriyetlerde itilip kakılmakla geçtiğinden o da şiiiryle var olma yolunu seçer. Sürekli maddî sorunlarla boğuşup bir türlü maddî refaha kavuşamayan Çelebi, o dönemin pek çok aydını gibi, aynı zamanda manevî buhran içine de düşmüştür. Çelebi bu buhrandan kurtulmak için, çocukluğunda babasının vasıtasıyla tanıştığı tasavvufa ve Uzakdoğu mistisizmine yönelir; ancak ömrünün sonuna kadar ne manevî ne de maddî endişelerden kurtulur.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir: Bir zamanlar görmezden gelinen ve hatta bazılarınca horlanan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserleri, yıllar sonra en çok satan ve okunan kitaplar arasına girdi; acaba Âsaf Hâlet de bu kaderi paylaşır mı? Tanpınar ve Âsaf Hâlet gibi kütüphanelerin depolarında yeni nesille tanışmayı bekleyen daha birçok değerli edebiyatçımız var. Umarım hepsi de kısa sürede yeniden keşfedilirler. Edebiyat ve kültür dünyamız kadar, sanal hayata kilitlenen genç kuşakların da buna çok ihtiyacı var. Kaliteli bir yazar veya şair olmanın yolu, kendinden önceki değerleri özümsemek ve onlara eklenmekten geçer. Yokluğa

³⁹ Kemal Sülker, "Gergin Bir Ortamda Asaf Hâlet'le Söyleşi".

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

doğru hızla koşmak, kıskırtıcı ve cazip gelebilir; ama iyi bir son değildir.

Âsaf Hâlet, bir şiirinde ("*Adımı Unuttum*"), adını dahi unuttuğunu söylüyor. O böyle söylese de, biz sevimli şairimizin hüznü sesini unutmamalı ve onu "*zamansız bahçelerinde*" kucaklamalıyız. O, eserleriyle kalıcılığı için muhteşem soluğuyla hep aramızda dolaşmalı. Bu dilek ve temennilerle, "*gömenler beni / göv-demi gömerler / ben başka yerdeyim*" ("*Cüneyd*")⁴⁰ diyen şairi rahmetle anıyorum.

KAYNAKÇA

- ANDAY, Melih Cevdet, *Akan Zaman, Duran Zaman-I*, Adam Yayınları, İstanbul: 1994.
- APAYDIN, Mustafa, "Âsaf Hâlet Çelebi'nin Nurusiyyât Şiirine Bir Bakış", *İlmî Araştırmalar*, S: 12, 2001, s. 17-29.
- AYDIN, Ertuğrul, "Asaf Hâlet Çelebi'de Saf Şiir Serüveni", içinde *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 94-106.
- AYVAZOĞLU, Beşir, "Devam ederek değişmek", *Aksiyon*, 24 Ocak 1997.
- AYVAZOĞLU, Beşir, "Unutulmuş Bir Şair: Âsaf Hâlet", *Türkiye*, 6 Eylül 1993.
- BİRSEL, Salah, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Ankara: 1983.
- BOZOK, Hüsamettin, "Âsaf Hâlet Çelebi İçin Anılar, Anılar...", *Yeditepe*, S: 188, Aralık 1971 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 178-181).
- ÇELEBİ, Âsaf Hâlet, *Bütün Şiirleri*, YKY, 4. Baskı, İstanbul: 2006.

⁴⁰ Âsaf Hâlet Çelebi, *Bütün Şiirleri*, YKY, 4. Baskı, İstanbul: 2006, s. 9.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

- ÇELEBİ, Âsaf Hâlet, *Bütün Yazıları*, (Haz.: Hakan Sazyek), YKY, 2. Baskı, İstanbul: 2004.
- DOĞAN, Mehmet Can, *A'dan Z'ye Asaf Hâlet Çelebi*, YKY, İstanbul: 2003.
- GÖKÇE, M. Selim, "Karikatür ve Edebiyat: Âsaf Hâlet Çelebi Karikatürleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Edebiyatı*, S: 410, Aralık-2007, s. 34.
- İNAM, Ahmet, "Türk Şiirinde Mistik Yönelimler", *Yeni Dergi*, S: 111, Aralık-1973, s. 28.
- KAPLAN, Mehmet, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1978.
- KARACA, Alâettin, "Asaf Hâlet Çelebi'ye Göre Şiir", içinde *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 73-93.
- KIRIMLI, Bilal, *Âsaf Hâlet Çelebi*, Şûle Yayınları, İstanbul: 2000, s. 105.
- KORKMAZ, Ramazan-Özcan, Tarık, "Cumhuriyet Dönemi: Şiir 1950 sonrası", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 4, (Ed.: Talat Sait Halman, Osman Horata vd.), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 63-124.
- Mehmet Niyazi, "Âsaf Hâlet Çelebi", *Zaman*, 21.03.2005.
- MİNNETOĞLU, İbrahim, "Âsaf Hâlet Çelebi İçin", *Yeditepe*, S: 166, 15 Kasım 1958 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 194-195).
- MİYASOĞLU, Mustafa, "Âsaf Hâlet Çelebi ile bir duyarlılığın sözcüleri", *Vakit*, 18.02.2004.
- MİYASOĞLU, Mustafa, *Âsaf Hâlet Çelebi*, MEB Yayınları, İstanbul: 1994.
- NARLI, Mehmet, "Asaf Hâlet Çelebi'nin Poetikası", *İlmî Araştırmalar*, S: 22, Güz-2006, s. 165-186.
- SAZYEK, Hakan, "Cumhuriyet Dönemi: Şiir 1920-1950", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 4, (Ed.: Talat Sait Halman, Osman Horata vd.), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 21-47.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

-
- SÜLKER, Kemal, "Gergin Bir Ortamda Asaf Hâlet'le Söyleşi", *Yazko Edebiyat*, S: 17, Mart-1982, s. 70 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 230-235).
- SÜLKER, Kemal, *Anılara Yolculuk*, Yazko Yayınları, İstanbul: 1983.
- TANER, Haldun, "Âsaf Hâlet Çelebi İçin", *Yeditepe*, S: 166, 15 Kasım 1958 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 187-189).
- TANER, Haldun, "Beylerbeyili Şair", *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, Cem Yayınları, İstanbul: 1979, s. 46-47.
- TELLİDEDE, Yaşar, "Asaf Halet Çelebi İçin", *Yeditepe*, S: 166, 15 Kasım 1958 (*Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 196-197).
- Türkçe Sözlük*, 1. Cilt, TDK Yayınları, Ankara: 1988.
- YAVUZ, Hilmi, "'Kırtıpil' mi, değil mi? Evet, 'Hangi Tanpınar?' (1)", *Zaman*, 23.01.2008.
- YAVUZ, Hilmi, "Âsaf Hâlet Çelebi: Ender Bulunur Edebiyatçı", *Yeni Gündem*, 18 Ağustos 1986.
- YAVUZ, Hilmi, "Osman Hakan ve 'Yol Şarkıları'", *Okuma Notları*, Boyut Kitapları, İstanbul: 1997, s. 190.
- YAVUZ, Hilmi, *Çöl Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul: 1996.
- YÜCE, Can Bahadır, "Çelebi İçin...", içinde *Âsaf Hâlet Çelebi Kitabı*, Hece Yayınları, Ankara: 2003, s. 142-144.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*